

Lentecyclus 2026 – Restitutie van cultuurgooederen

Een organisatie van de Koninklijke Vlaamse Academie van België KVAB

In samenwerking met het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika KMMA / Musée royal d'Afrique centrale MRAC (AfricaMuseum)

en de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen KAOW / Académie royale des Sciences d'outre-mer ARSOM

Het Academisch Cultureel Forum ACF van KVAB organiseert elk jaar in de maand mei een reeks lezingen over een actueel thema dat het ruime publiek kan interesseren. Deze lezingenreeks, die op drie opeenvolgende woensdagnamiddagen doorgaat, staat beter bekend als de Lentecyclus. Dit jaar koos het ACF voor het thema *Restitutie van cultuurgooederen*. Sinds meer dan 10 jaar kreeg deze problematiek alsmaar meer aandacht en dat had onder meer te maken met twee belangrijke kwesties, nl. de kwestie van de teruggave van door de nazi's geroofde kunstwerken aan nabestaanden van slachtoffers van de Holocaust en deze van de teruggave van tijdens de kolonisatie door Westerse landen onrechtmatig verworven culturele erfgoedobjecten.

Over beide kwesties werden de afgelopen jaren door beleidsverantwoordelijken, juristen, onderzoekers, journalisten, belangengroepen (diaspora), e.a. pertinente vragen gesteld over eigendom en teruggave, werden er standpunten ingenomen, eisen kenbaar gemaakt en acties op het getouw gezet. De bedoeling van de Lentecyclus is geenszins een stand van zaken op te maken maar experts uit binnen- en buitenland de gelegenheid te geven om hun benaderingen en zienswijzen toe te lichten en hen met het publiek in dialoog te treden. Aangezien het thema in belangrijke mate verbonden is aan de geschiedenis en de gevolgen van de kolonisatie, heeft ACF van bij de aanvang ervoor gekozen om het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika KMMA (AfricaMuseum) en de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen KAOW bij het project te betrekken. Het programma – dat hierna volgt – werd bijgevolg in nauw overleg met deze twee partners voorbereid.

Voor de eerste samenkomst (6 mei) werden een jurist, een journalist en een beleidsmedewerker als spreker uitgenodigd die elk vanuit hun vakgebied of werkveld reflecteren over specifieke aspecten van restitutie. De jurist Bert Demarsin focust op de juridische aspecten van het restitutediscours. De onderzoeksjournalist Geert Sels getuigt van zijn jarenlange ervaring met claims in verband met nazi-roofkunst en de impact van deze claims op het beleid. Maurice Boer tenslotte geeft toelichting bij de doelstellingen en de instrumenten van het restitutiebeleid in Nederland. Na afloop van de drie lezingen krijgt het publiek gedurende een uur de kans om vragen te stellen en met de sprekers in dialoog te treden.

Tijdens de tweede samenkomst (13 mei) staat de restitutie van erfgoed uit de koloniale periode in de praktijk op de agenda. Het uitstippelen van een restitutiebeleid kan niet zonder gedegen onderzoek, nl. onderzoek naar de herkomst en het aanwinstenbeleid van (publieke) erfgoedcollecties. De onderzoekers van het KMMA hebben op dit terrein bijzonder veel verdiensten. Els Cornelissen en haar medewerkers stellen de doelstellingen en de resultaten van het herkomstonderzoek van de afgelopen vier jaar voor, waarna dit meerjarige onderzoeksproject door Isidore Ndaywel van de Universiteit van Kinshasa wordt geëvalueerd en in een breder toekomstperspectief geplaatst. De Franse diplomaat Jean-Luc Martinez focust op een ander aspect van het restitutiebeleid nl. de wetgeving en hoe die tot stand komt in Frankrijk. Ook op 13 mei is een interactie met het publiek van ruim een uur voorzien.

Wetgeving en beleid zijn nauw met elkaar verbonden. In alle domeinen is er sprake van een wisselwerking. Dat is zowat het opstapje voor de laatste bijeenkomst van 20 mei die in het teken staat van het wettelijk kader en de besluitvorming. Terwijl de juriste Marie-Sophie de Clippele de toepassing van de restitutiewetgeving in België met die in Frankrijk en Nederland vergelijkt, stelt de historicus en antropoloog Maarten Couttenier de vraag hoe de repatriëring van menselijke resten die zich in museale collecties bevinden praktisch georganiseerd kan worden. Omdat er in zowat alle landen met een koloniaal verleden,

maar zeker in België, uiteenlopende visies bestaan over het doel en de uitvoering van een teruggavebeleid, nodigden de initiatiefnemers ook een vooraanstaande vertegenwoordiger van de Congolese diaspora in België uit. Mireille-Tsheusi Robert gaat dieper in op de betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld bij de totstandkoming van de Belgische restitutiewet van 3 juli 2022. Net zoals bij de twee voorgaande sessies krijgen de toehoorders de kans om vragen te stellen. Stijn Vercruysse, Afrika-specialist en journalist bij de VRT, modereert het debat.

Woensdag - namiddag 6 mei 2026 - Restitutie van cultuurgoederen: een inleiding
Paleis der Academiën – Koninklijke Stallingen - De Duve-Zaal
Taalregime: Nederlands

13: 15 – Ontvangst met koffie (in de Patio)

14:00 Verwelkoming door Luc Van Hove, voorzitter van het Academisch Cultureel Forum ACF / KVAB en Bart Ouvry, Algemeen Directeur AfricaMuseum

14:15 Bert Demarsin (KU Leuven) – Restitutie van cultuurgoederen: een (juridische) uitdaging ?

Het vraagstuk van de restitutie van cultuurgoederen bevindt zich op het snijvlak van recht, geschiedenis en moraal. Cultuurgoederen die ingevolge diefstal of smokkel zijn verworven, roepen complexe vragen op over eigendom en restitutie. Juridisch staat centraal wie als rechtmatige eigenaar moet worden erkend: de huidige bezitter of de oorspronkelijke eigenaar en diens erfgenamen. Verzamelaars worden vandaag geconfronteerd met uiteenlopende juridische kaders en verantwoordelijkheden. Tijdens zijn lezing gaat de spreker uitvoerig in op hoe het positieve recht soms botst met morele claims op historische rechtvaardigheid en bespreekt hij de hedendaagse verschuiving van een strikt juridische benadering naar een meer ethisch en maatschappelijk gedragen restitutediscours.

Bio: Bert Demarsin is gewoon hoogleraar aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid en Criminologische Wetenschappen van KU Leuven. Hij doceert diverse vakken binnen de bachelor rechten, zoals *Inleiding tot de Rechtswetenschap* en *Rechtsvergelijking*. Momenteel is Bert Demarsin voorzitter van de Afdeling Privaatrecht. Bovenal is hij een internationaal erkend specialist in het kunst- en cultureel erfgoedrecht. Bert Demarsin heeft een ruime praktijkervaring in de erfgoedsector, daar hij sinds 2022 bestuurlijk verantwoordelijk is voor de dienst die belast is met het beheer van het academisch en historisch patrimonium van de Leuvense universiteit.

14:45 Geert Sels (De Standaard) – Kunst voor das Reich. Hoe België de nazi-roofkunst herontdekte

In tegenstelling tot andere West-Europese landen, is België vele jaren passief gebleven inzake een beleid over nazi-roofkunst. Na het afsluiten van de Commissie Buysse in 2008 kwam het onderwerp in een comateuze toestand terecht. Twee schoktherapieën zorgden ervoor dat het onderwerp opnieuw op de agenda kwam. Na het schandaal van de zaak-Gurlitt, eind 2013, herontdekte België dat er zoiets bestond als nazi-roofkunst. Het kon niet anders dan vaststellen dat het grote achterstand opgelopen had in vergelijking met andere landen, waar er wel onderzoek werd verricht, waar er wel instrumenten voorhanden waren en waar er wel een beleidskader bestond. Ettelijke parlementaire vragen ten spijt, kwamen er de daaropvolgende tien jaar nauwelijks politieke initiatieven. Er was een tweede schoktherapie nodig om daarvoor te zorgen. Pas toen er claims kwamen in de Musea voor Schone Kunsten van Brussel, Gent en Antwerpen, en in het Koninklijke

Bibliotheek, kwam de politieke wereld in actie. Momenteel worden er zowel bij de Vlaamse Gemeenschap als bij de Federale overheid stappen gezet.

Bio: Geert Sels (1965) is germanist en theaterwetenschapper (KU Leuven). Hij werkte als journalist voor VRT en De Morgen, en is sinds 1996 cultuurredacteur bij De Standaard. Hij schreef daar lang over theater – in 2005 verscheen van hem een monografie over theaterregisseur Luk Perceval. Nu schrijft hij over architectuur, cultuurbeleid, kunstvervalsing en roofkunst. Voor een reeks artikels over roofkunst kreeg hij in 2014 De Loep, de Vlaams-Nederlandse prijs voor onderzoeksjournalistiek. Nadien leidden zijn artikels meermaals tot parlementaire vragen. Eind 2022 verscheen het boek 'Kunst voor das Reich', het resultaat van acht jaar onderzoek. Het werd vertaald als 'Le trésor de guerre des nazis'. Een Engelse vertaling is in voorbereiding.

15:15 Maurice Boer (Nederlands Ministerie van OCW) – Erkenning van onrecht. De omgang met koloniale collecties in Nederland

Sinds 2022 is in Nederland beleid geïmplementeerd dat de teruggave van objecten die tijdens de koloniale periode zijn verworven mogelijk maakt. Inmiddels is een groot aantal objecten aan verschillende landen, zoals Indonesië en Nigeria, overgedragen. In deze lezing vertelt Maurice Boer over de ontwikkeling van het beleidskader voor de teruggave van koloniale collecties, de afwegingen die er aan ten grondslag liggen en de ervaringen die de afgelopen jaren zijn opgedaan in de samenwerking met landen van herkomst. Tot slot kijkt de spreker vooruit op de grote opgave die er nog ligt en hoe de Nederlandse overheid daar waardevolle stappen in kan maken.

Bio: Maurice Boer is senior beleidsmedewerker bij de directie Erfgoed en Kunsten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in Nederland. Hij is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van museumbeleid, in het bijzonder de omgang met collecties uit een koloniale context en nazi-roofkunst. Hij studeerde geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en de Freie Universität Berlin.

15:45 Korte Pauze

16:00 *Debat en Q & A onder leiding van Karel Velle (Ere-Algemeen Rijksarchivaris en voormalig vast secretaris van KVAB)*

17:00 Slot

Woensdag - namiddag 13 mei 2026 - Herkomstonderzoek en restitutie in de praktijk: obstakels en goede praktijken

Paleis der Academiën – Albert I-zaal (auditorium / gelijkvloers)

Taalregime: hoofdzakelijk Frans

13:15 – Ontvangst met koffie (Marmeren Zaal – eerste verdieping)

14:00 - Verwelkoming door Bart Ouvry, Algemeen Directeur AfricaMuseum

14:15 Els Cornelissen, Célia Charkaoui, Madelon Dewitte & Lili Boros (KMMA – Dienst Ergoedstudies / PROCHE project) - Herkomstonderzoek op Belgische federale collecties van Congolese oorsprong in het AfricaMuseum.

In opvolging van de wetgeving over de vervreemdbaarheid van Belgisch federaal erfgoed uit het koloniale verleden, werd het herkomstonderzoek op de collecties in beheer van het AfricaMuseum geïntensifieerd via een financiering door BELSPO of het Belgisch Wetenschapsbeleid. De eerste doelstelling van dit project PROCHE (Recherche de PROvenance sur la Collection ethnographique – HErkomstonderzoek op de etnografische collectie 2022-2026) bestond uit het documenteren van de omstandigheden waarin de aanwinsten gebeurden door het AfricaMuseum maar ook en vooral met het oog op hoe het erfgoed uit zijn oorspronkelijke context gehaald werd. Dit onderzoek gebeurde in samenwerking met Congolese institutionele partners, het *Institut des Musées nationaux du Congo* en de *Université de Kinshasa*. Prioriteiten en methodologie kregen hierdoor een andere invalshoek. Aan Belgische kant lag de nadruk op historisch archiefonderzoek via biografieën van personen betrokken bij de aanwinst. In de Democratische Republiek van Congo (RDC) stond een intensieve wisselwerking centraal met de samenleving in Congo inzake hun kennis en herinnering aan dit erfgoed en de manier waarop het verdween. Omdat zowel de Belgische als Congolese instellingen beschouwd worden als vooringenomen betrokken partijen in het restitutedebat, was het uitdenken van hoe hierover communiceren met de samenleving een ander belangrijk aspect van het project. In deze presentatie wordt dieper ingegaan op de diverse uitdagingen en gevolgde methodologie en resultaten.

Bio's: Els Cornelissen (NL-spreker) is diensthoofd Ergoedstudies van het Africamuseum. Vanuit haar ervaring en expertise met museumwerking sinds 1984 en via diverse samenwerkingsprojecten met het *Institut des Musées nationaux du Congo* vanaf 2000, verzorgt zij de algemene coördinatie van het PROCHE-project. Van vorming archeologe, heeft zij een specifieke interesse voor het museale beheer van gecontesteerd erfgoed.

Célia Charkaoui (FR-spreker) is restauratrice en archeologe van opleiding. Sinds 2022 staat zij in voor de samenwerking met de Congolese partners binnen het project PROCHE en voor de coördinatie vanwege het AfricaMuseum binnen het SMART-project. Haar specialisatie ligt in de eigentijdse uitdagingen van de postkoloniale antropologie in de Democratische Republiek van Congo.

Madelon Dewitte (coauteur) is juriste en kunsthistorica en werkt eveneens als herkomstonderzoekster op het PROCHE project sinds 2022.

Lili Boros (coauteur) is kunsthistorica en werkt als herkomstonderzoekster sinds oktober 2024 op het PROCHE project.

Els Cornelissen, Célia Charkaoui, Madelon Dewitte & Lili Boros (MRAC - Service Patrimoines - Projet PROCHE)

Recherches de provenance sur des collections fédérales belges d'origine congolaise.

A la suite de l'adoption de la législation relative à l'aliénabilité du patrimoine fédéral belge, la recherche de provenance sur les collections conservées par l'AfricaMuseum a connu une intensification grâce à un financement spécifique de BELSPO (Politique scientifique fédérale belge). L'objectif principal du projet PROCHE (Recherche de **PRO**venance sur la **C**ollection ethnographique - **HE**rkomstonderzoek op de etnografische collectie 2022-2026) est de documenter les conditions d'acquisition des objets par le musée mais surtout de retracer les différentes étapes de leur trajectoire depuis leur extraction de leur contexte d'origine. Cette recherche a été développée en collaboration avec des partenaires institutionnels congolais : l'Institut des Musées nationaux du Congo (IMNC) et l'Université de Kinshasa. Il s'est avéré que les priorités et les méthodologies adoptées se sont formulées sous d'autres angles en RDC et en Belgique. En Belgique, les recherches historiques et archivistiques, notamment par des biographies de personnes liées à l'acquisition des objets, ont été privilégiées. En RDC, la recherche s'est davantage orientée vers un dialogue approfondi avec les communautés, valorisant les savoirs locaux, les mémoires collectives et les récits relatifs à la disparition du patrimoine. Dans la mesure où les institutions belges et congolaises peuvent être perçues comme des interlocuteurs situés, voire partiels, un enjeu central du projet a consisté à dépasser le cadre strictement institutionnel afin d'impliquer plus largement la société civile. Cette présentation abordera les méthodologies développées, les principaux résultats obtenus ainsi que les modalités de leur médiation.

Els Cornelissen (oratrice NL) est en charge du service Patrimoines à l'AfricaMuseum. Sur base de son expérience au sein de cet institut scientifique fédéral depuis 1984 et à travers plusieurs initiatives depuis 2000 avec l'IMNC, elle est en charge de la coordination générale du projet PROCHE. Archéologue de formation, elle s'intéresse à la gestion muséale d'un patrimoine contesté.

Célia Charkaoui (oratrice FR) est conservatrice et archéologue de formation. Depuis 2022, elle assure le suivi administratif et partenarial de PROCHE et coordonne SMART pour l'Africamuseum, se spécialisant dans les enjeux contemporains de l'anthropologie postcoloniale en RDC.

Madelon Dewitte (co-auteure) est juriste et historienne de l'art. Elle travaille comme chercheuse de provenance au sein du projet PROCHE depuis 2022.

Lili Boros (co-auteure) est historienne de l'art et chercheuse de provenance au sein du projet PROCHE depuis octobre 2024.

15:00 Isidore Ndaywel (Université de Kinshasa) – Recherche de provenance et restitution des biens culturels : obstacles et bonnes pratiques

Le projet PROCHE a constitué une approche introductive à cette importante problématique. Les obstacles sont liés à plusieurs éléments, notamment le conflit d'agenda entre les deux pays, les motivations trop circonstancielles, une concertation plutôt superficielle, auquel s'ajoute la modicité de moyens. Il est important de vaincre l'inertie dans le domaine de la restitution. Le déclenchement du processus est de nature à susciter de l'intérêt, de l'engouement et sans doute, une plus grande implication, de part et d'autre, des institutions et des privés. En attendant, la participation des Belges issus de la diversité (diaspora) ainsi que du Congolais du cru dans la gestion de ce patrimoine muséal me paraît indispensable.

Het PROCHE-project vormde een eerste kennismaking met deze belangrijke problematiek. De obstakels houden verband met verschillende factoren, waaronder de tegenstrijdige

agenda's van beide landen, de te incidentele motivatie, het nogal oppervlakkige overleg en de beperkte middelen. Het is belangrijk om de inertie op het gebied van restitutie te doorbreken. Het op gang brengen van het proces kan interesse en enthousiasme wekken en ongetwijfeld leiden tot een grotere betrokkenheid van zowel instellingen als particulieren aan beide kanten. In afwachting daarvan lijkt mij de deelname van Belgen met een migratieachtergrond (diaspora) en van Congolezen van eigen bodem aan het beheer van dit museale erfgoed onontbeerlijk.

Bio : Isidore Ndaywel è Nziem est historien congolais, professeur émérite à l'Université de Kinshasa, directeur de l'Institut congolais d'études avancées (ICEA). Auteur de nombreux essais, études et ouvrages internationalement reconnus sur l'histoire du Congo parmi lesquels *L'Histoire générale du Congo : de l'héritage ancien à la République démocratique* (1998). Historien de formation, il a présidé la société des historiens congolais. Il a enseigné aux universités de Kinshasa et de Lubumbashi, à l'université Marien-Ngouabi à Brazzaville et à l'Université Laval du Québec. En France, il a dirigé de 1993 à 1997, l'École des hautes études en sciences sociales (EHESS) puis travaillé comme chercheur au Centre d'études des mondes africains (CEMAF) de l'université Paris I. En Belgique, il est membre correspondant de l'Académie royale des sciences d'outre-mer. Directeur général honoraire de la Bibliothèque nationale du Congo et directeur des langues et de l'écrit à l'agence intergouvernementale de la Francophonie (1999 à 2004), il a été le commissaire général du comité national d'organisation du XIVe Sommet de la Francophonie (Kinshasa, 11 et 12 octobre 2012).

Isidore Ndaywel è Nziem is een Congolese historicus, emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Kinshasa en directeur van het Congolese Instituut voor Geavanceerde Studies (ICEA). Hij is auteur van talrijke internationaal erkende essays, studies en boeken over de geschiedenis van Congo, waaronder *L'Histoire générale du Congo : de l'héritage ancien à la République démocratique* (1998). Als historicus van vorming was hij voorzitter van de Vereniging van Congolese Historici. Hij gaf les aan de universiteiten van Kinshasa en Lubumbashi, aan de Marien-Ngouabi-universiteit in Brazzaville en aan de Université Laval in Québec. In Frankrijk leidde hij van 1993 tot 1997 de École des hautes études en sciences sociales (EHESS) en werkte hij vervolgens als onderzoeker bij het Centre d'études des mondes africains (CEMAF) van de universiteit Paris I. In België is hij corresponderend lid van de Koninklijke Academie voor Overzeese Wetenschappen. Als ere-directeur-generaal van de Nationale Bibliotheek van Congo en directeur Talen en Geschrift bij het intergouvernementale agentschap van de Francophonie (1999 tot 2004) was hij commissaris-generaal van het nationaal organisatiecomité van de 14de Top van de Francophonie (Kinshasa, 11 en 12 oktober 2012).

15:30 Jean-Luc Martinez (ambassadeur pour la coopération internationale dans le domaine du patrimoine / Paris) – A propos de la loi pour la restitution des biens culturels en cours d'examen au Parlement français

A la suite du discours d'Emmanuel Macron à Ouagadougou en 2017 et à la restitution au Bénin de 26 œuvres des trésors royaux du Dahomey, le Président de la République a commandé à Jean-Luc Martinez un rapport sur la question des restitutions. Le rapport « Patrimoine partagé : universalité, restitutions et circulation des œuvres d'art – Vers une législation et une doctrine françaises sur les « critères de restituabilité » pour les biens culturels » a été remis en avril 2023.

(<https://www.culture.gouv.fr/en/Documentation-space/Reports/Presentation-of-the-report-Shared-heritage-universality-restitution-and-circulation-of-works-of-art-by-Jean-Luc-Martinez>).

Ce rapport a inspiré plusieurs textes législatifs : la loi relative à la « restitution des biens culturels ayant fait l'objet de spoliations dans le contexte des persécutions antisémites perpétrées entre 1933 et 1945 », promulguée le 22 juillet 2023, la loi relative à la « restitution des restes humains appartenant aux collections publiques », promulguée le

26 décembre 2023. Un troisième projet de loi concernant les biens culturels acquis de manière illicite adopté par le Sénat français en janvier 2026 est en cours d'examen par l'Assemblée Nationale. Dans cette communication, Jean-Luc Martinez se propose de revenir sur ce processus législatif français en cours et de tirer un premier bilan de cette nouvelle politique française en matière de restitution.

Na de toespraak van Emmanuel Macron in Ouagadougou in 2017 en de teruggave aan Benin van 26 werken uit de koninklijke schatten van Dahomey, gaf de president van de Republiek Jean-Luc Martinez opdracht een rapport op te stellen over de kwestie van de teruggave. Het rapport "Gedeeld erfgoed: universaliteit, teruggave en circulatie van kunstwerken – Naar een Franse wetgeving en doctrine inzake de 'criteria voor teruggave' van cultuurobjecten" werd in april 2023 ingediend.

(<https://www.culture.gouv.fr/en/Documentation-space/Reports/Presentation-of-the-report-Shared-heritage-universality-restitution-and-circulation-of-works-of-art-by-Jean-Luc-Martinez>). Dit rapport heeft aanleiding gegeven tot verschillende wetteksten: de wet betreffende de "teruggave van cultuurobjecten die zijn geroofd in het kader van de antisemitische vervolgingen tussen 1933 en 1945", afgekondigd op 22 juli 2023, de wet betreffende de "teruggave van menselijke resten die deel uitmaken van openbare collecties", afgekondigd op 26 december 2023. Een derde wetsontwerp betreffende onrechtmatig verkregen cultuurobjecten, dat in januari 2026 door de Franse Senaat is aangenomen, wordt momenteel door de Nationale Assemblée behandeld. In zijn presentatie gaat Jean-Luc Martinez in op dit lopende Franse wetgevingsproces en maakt hij een eerste balans op van dit nieuwe Franse teruggavebeleid.

Bio : Jean-Luc Martinez, ancien membre de l'Ecole française d'Athènes, est historien de l'art des mondes grecs antiques. Conservateur général du patrimoine, il a travaillé au Musée du Louvre comme conservateur en charge des sculptures grecques (1997-2007), directeur du département des antiquités grecques étrusques et romaines (2007-2013) puis dirigea le musée durant huit ans (2013-2021). Sous son mandat a ouvert en 2017 le Louvre Abu Dhabi. À la suite des destructions du patrimoine en Syrie et en Irak, il a remis en novembre 2015 au président de la République François Hollande le rapport intitulé « Cinquante propositions françaises pour protéger le patrimoine de l'humanité ». Présenté au G7 qui s'est tenu au Japon en mai 2016, ce rapport est à l'origine de la création de l'Alliance internationale pour la protection du patrimoine dans les zones de conflit, ALIPH, aujourd'hui basée à Genève (<https://www.culture.gouv.fr/Espace-documentation/Rapports/Cinquante-propositions-francaises-pour-protoger-le-patrimoine-de-l-humanite>). Nommé en 2021 ambassadeur pour la coopération internationale dans le domaine du patrimoine, Jean-Luc Martinez collabore à ce titre à la politique française de restitution des biens culturels et à la valorisation de l'expertise patrimoniale française.

Jean-Luc Martinez, voormalig lid van de Franse School van Athene, is kunsthistoricus gespecialiseerd in de antieke Griekse wereld. Als 'conservateur général du patrimoine' werkte hij in het Louvre als conservator verantwoordelijk voor Griekse beeldhouwwerken (1997-2007), als directeur van de afdeling Griekse, Etruskische en Romeinse oudheden (2007-2013) en vervolgens acht jaar lang als directeur van het museum (2013-2021). Onder zijn leiding werd in 2017 het Louvre Abu Dhabi geopend. Naar aanleiding van de vernietiging van het erfgoed in Syrië en Irak overhandigde hij in november 2015 aan de Franse president François Hollande het rapport getiteld "Vijftig Franse voorstellen om het erfgoed van de mensheid te beschermen". Dit rapport, dat in mei 2016 werd gepresenteerd tijdens de G7-top in Japan, ligt aan de basis van de oprichting van de Internationale Alliantie voor de bescherming van erfgoed in conflictgebieden, ALIPH, die vandaag de dag gevestigd is in Genève (<https://www.culture.gouv.fr/Espace-documentation/Rapports/Cinquante-propositions-francaises-pour-protoger-le-patrimoine-de-l-humanite>). Jean-Luc Martinez werd in 2021 benoemd tot ambassadeur voor internationale samenwerking op het gebied van erfgoed en werkt in die hoedanigheid

mee aan het Franse beleid voor de teruggave van cultuurgooederen en de valorisatie van de Franse expertise op het gebied van erfgoed.

16:00 Korte Pauze

16:15 Debat en Q & A onder leiding van Bart Ouvry (algemeen directeur Koninklijk Museum voor Midden-Afrika KMMA / Musée royal d'Afrique centrale MRAC (AfricaMuseum))

17:15 Slot

Woensdag - namiddag 20 mei 2026 - Wettelijk kader en politieke aspecten

Paleis der Academiën – Albert I-zaal (auditorium / gelijkvloers)

Taalregime: Nederlands / Frans

13: 15 – Ontvangst met koffie (Marmeren Zaal - eerste verdieping)-

14:00 Verwelkoming door Karel Velle (KVAB)

14:15 Marie-Sophie de Clippele (Université catholique de Louvain / Saint-Louis Bruxelles) - Wie bewijst wat? Vergelijking tussen de Belgische, Franse en Nederlandse restitutiecriteria voor koloniale collecties

Het Belgisch wettelijk kader koppelt restitutie aan "een wetenschappelijk onderzoek (...) met betrekking tot het onrechtmatige karakter van de verwerving van het restitueerbaar goed, in het bijzonder in die zin dat deze onder dwang of ten gevolge van gewelddadige omstandigheden werd verworven" (artikel 4 wet van 3 juli 2022). Dit criterium van onrechtmatige verwerving roept fundamentele vragen op omtrent de bewijslast en de vereiste graad van zekerheid. Wie dient het bewijs van het onrechtmatige karakter te leveren en volgens welke standaard? Hoe moet worden omgegaan met lacunes in de informatie of met vertekende informatie omwille van de koloniale context? Daarnaast rijst de vraag hoe het begrip "onrechtmatig" in deze context juridisch moet worden geïnterpreteerd.

Deze presentatie onderzoekt deze kwesties aan de hand van een rechtsvergelijkende analyse. Daarbij wordt onder meer vergeleken met de criteria in het Franse wetsvoorstel *relatif à la restitution de biens culturels provenant d'États qui, du fait d'une appropriation illicite, en ont été privés* en met de Nederlandse "Beleidsvisie collecties uit een koloniale context", evenals met concrete restituties die op basis van dit Nederlands beleid zijn uitgevoerd.

Bio: Marie-Sophie de Clippele is docent aan UCLouvain Saint-Louis Bruxelles en cotitularis van de UNESCO-leerstoel over de promotie van natuur en cultuur in het digitaal tijdperk - Heritage Art Nature Digital (HAND). Haar onderzoek richt zich op het cultureel-erfgoedrecht en het milieurecht, met een uitgesproken belangstelling voor de rechtstheorie. Marie-Sophie de Clippele neemt deel aan verschillende interdisciplinaire onderzoeksprojecten, onder meer rond de restitutie van koloniale collecties, de digitalisering van natuurhistorische collecties en de rechten van de natuur. Haar eerste boek behandelt de draaglast van erfgoed (*Protéger le patrimoine culturel: à qui incombe la charge?*, PUSL, 2020, tweemaal bekroond) en haar tweede werk is gewijd aan menselijke resten (*Restes humains et patrimoine culturel, de quels droits?*, Anthemis, 2023).

14:45 Maarten Couttenier (KMMA) – Voorouderlijke resten en repatriëring

Tijdens de koloniale periode werden er naast culturele goederen ook vele menselijke resten verzameld vanuit een westerse kennisdrang. Vooral de fysieke antropologie was gericht op het afbakenen van zogezegde 'rassen' op basis van fysieke kenmerken. Zowel in België als Congo werden hiervoor levende personen en menselijke resten opgemeten en nadien ingezet in een wetenschappelijk discours dat vaak door nationalistische en ideologische motieven was gekleurd. Alhoewel de koloniale overheid deze initiatieven steunde, kwam er ook kritiek. Het idee van vaststaande rassen viel niet te rijmen met het evolutionisme dat centraal stond binnen de koloniale propaganda. Congolezen werden binnen het Ministerie van Koloniën nog steeds als 'primitief' voorgesteld, maar tegelijk ook 'opvoedbaar' wat ruimte liet de 'beschavingsactie' vanuit Europa en tegelijk een legitimering bood voor het koloniale project dat in feite gericht was op economisch gewin.

Vandaag zijn de methodes en inzichten van de fysieke antropologie geheel verlaten, leven we in een postkoloniale samenleving en zorgen omstreden collecties uit het verleden voor debat. Wat te doen met de voorouderlijke resten die in Belgische musea, universiteiten en privécollecties liggen of nog steeds verkocht worden op openbare veilingen? Binnen het HOME-project werd het probleem in kaart gebracht en werd nagegaan welke pistes mogelijk zijn in de toekomst. Welke opinies bestaan er in Europa en Centraal-Afrika over een mogelijke repatriëring en volgens welke breukvlakken zijn die meningen verdeeld? Hoe kan een eventuele repatriëring worden gerealiseerd en wat zijn de obstakels? In geval van repatriëring, met wie moet de dialoog dan bijvoorbeeld worden opgestart; met politieke leiders op nationaal niveau of familieleden uit herkomstgemeenschappen? Een kluwen rond een moeilijk verleden dat maar moeilijk te ontwarren is.

Bio: Maarten Couttenier is historicus en antropoloog en is hoofd van de dienst geschiedenis binnen het AfricaMuseum. Hij is ook verbonden aan de Universiteit Gent waar hij doceert over Afrikaanse geschiedenis. Zijn werk focust op koloniale geschiedenis, wetenschapsgeschiedenis en de geschiedenis van musea. Hij was curator van de tentoonstellingen *Mensentuin. Koloniale tentoonstellingen wereldwijd* (2021-2022) en *Het Congopanorama 1913. Koloniale illusie doorprikt* (2025-26). In 2024 publiceerde hij bij Routledge *Anthropology and Race in Belgium and Congo (1839-1922)*.

Mireille-Tsheusi Robert (Présidente de Fémīya – pédagogue et auteure féministe et décoloniale) – La restitution et le rôle des diasporas

Mireille-Tsheusi Robert traitera de l'implication de la société civile, et en particulier des diasporas africaines en Belgique, dans l'émergence d'une émulation collective qui a accompagné l'adoption d'un cadre légal relatif à la restitution de biens culturels africains conservés en Belgique. Cette mobilisation a contribué à ouvrir un espace de discussion publique et institutionnelle autour de ces questions. Elle montre également que le débat public peut devenir un moteur de l'élargissement du cadre législatif. L'intervention ouvrira enfin la réflexion sur certains enjeux encore émergents, notamment la question des archives coloniales, à l'heure où leur numérisation transforme les conditions d'accès et d'usage, ainsi que celle des restes humains — les dépouilles d'ancêtres conservées dans certaines institutions scientifiques — qui soulèvent.

Mireille-Tsheusi Robert zal ingaan op de betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld, en met name van de Afrikaanse diaspora in België, bij het ontstaan van een collectieve beweging die gepaard ging met de goedkeuring van een wettelijk kader voor de teruggave van Afrikaanse cultuurgoederen die in België worden bewaard. Deze mobilisatie heeft bijgedragen tot het openen van een ruimte voor publieke en institutionele discussie over deze kwesties. Ze toont ook aan dat het publieke debat een motor kan zijn voor de uitbreiding van het wetgevend kader. De tussenkomst zal ten slotte de reflectie openen over bepaalde nog opkomende kwesties die vragen oproepen, meer bepaald de kwestie van de koloniale archieven, nu de digitalisering ervan de voorwaarden voor toegang en gebruik verandert, en die van de menselijke resten – de stoffelijke resten van voorouders die in bepaalde wetenschappelijke instellingen worden bewaard –.

Bio :

Mireille-Tsheusi Robert est présidente de l'association Fémīya. Elle exerce en tant que guide, formatrice et auteure. Elle aborde les thématiques liées au féminisme, à l'antiracisme, à la décolonisation des folklores, de l'art, des médias, de l'espace public et des musées, dont l'AfricaMuseum. Elle est à l'origine de la campagne pour la restitution des biens culturels africains qui a abouti à l'adoption d'une loi belge en la matière. Elle a également contribué à la création d'un square Patrice Lumumba à Bruxelles et mené des recherches sur l'impact du personnage du Père Fouettard sur les enfants. Mireille-

Tsheusi Robert a été désignée « Femme de l'année » par la RTBF / Les Grenades en 2019.

Mireille-Tsheusi Robert is voorzitter van de vereniging Fémïya. Ze is actief als gids, opleidster en auteur. Ze behandelt thema's die verband houden met feminisme, antiracisme, de dekolonisatie van folklore, kunst, media, de openbare ruimte en musea, waaronder het AfricaMuseum. Ze lag aan de basis van de campagne voor de teruggave van Afrikaanse cultuurgooederen, die leidde tot de goedkeuring van een Belgische wet op dit gebied. Ze droeg bij tot de oprichting van een Patrice Lumumba-plein in Brussel en deed onderzoek naar de impact van het personage Père Fouettard op kinderen. Mireille-Tsheusi Robert werd in 2019 door RTBF / Les Grenades uitgeroepen tot "Vrouw van het jaar".

15:45 Korte Pauze

16:00 Debat en Q & A onder leiding van Stijn Vercruysse (journalist bij de VRT)

17:00 Slot